

bámulatos. Aki olvasott, az jól és könnyen eligazodik bármilyenféle szöveg világában. Hát ezért nagy a felelőssége mindazoknak, akik azt látják, hogy a gyerek kezében sosincs könyv.

A tanórák feszesek, de egy izgalmas részlet bárhova beilleszthető, amivel fel lehet kelteni a gyerekek érdeklődését. Valójában az lenne az ideális, ha a diákok kötelezettség nélkül olvasnának, s a szerzők művei között választhatnának. Ez akkor lenne lehetséges, ha a szerzőt bemutató lényeges információk mellett a könyvről is rendelkezésre állna néhány tudnivaló vagy kérdés, ami alapján választani lehetne.

Ne higgyük, hogy a mai kortárs szerzőket Kertész Imrével kell reprezentálni, akarjuk megismertetni azokat a szerzőket is, akik még csak folyóiratokban jelennek meg vagy éppen első kötetesek. De ehhez a tanárnak is olvasottnak és tájékozottnak kell lennie, mert ő az, aki leginkább megsúghatja, mit kell, mit lenne jó a fiataloknak elolvasniuk.

A tanárnak is készülnie kell, nemcsak a „könyvmolyképzők”, hanem az irodalmi folyóiratok is segítségre vannak ebben. Talán az is jó lehetőség lenne, ha a könyvtárosok elkészítenék havi ajánló listájukat, s ezeket eljuttatva az iskolákba, orientálnák a tanárokat, a diákokat, hogy arról naprakész tudásuk legyen, kik vannak éppen a top 20-ban jelen. Ne csak az antikváriumok éljenek ezzel az olvasócsalogatóval, a könyvtárak is küldjék el ajánlásukat. Mert jó lenne jobban egymásra találni, ha már tényleg csillagászati áron lesznek a könyvek elérhetőek.

A család és a családi környezet szerepe az olvasás megszerettetésében

Jáki László

A család, a családi környezet meghatározó szerepe – a XXI. században jelentkező szélsőséges irányzatoktól eltekintve – aligha vitatott a gyermek életének alakulásában. Nagy általánosságban igaz ez az olvasással, a könyvvel kapcsolatban is. A családi hatásnak azonban sokféle változata volt és van; a tiltástól, a közönyön át egészen a lelkes támogatásig. A lehetséges változások között említhetjük még, ha a család megosztott is volt az olvasás támogatásában. Külön említést érdemel a testvérek, nagyszülők, rokonok szerepe. Felületes megközelítésben azt gondolhatjuk, hogy mindent meghatároz a szülők olvasottsága, műveltsége, anyagi helyzete. A valóság azonban sokkal változatosabb képet mutat – egyenes megfelelés nincs. Amint az alábbiakban bemutatjuk, számos szegény, rossz körülmények között élő családban élő gyermek is olvasó felnőtté vált. Elsőként azokat a visszaemlékezéseket mutatjuk be, amelyek egyértelműen és vitathatatlanul bizonyítják a család meghatározó, pozitív szerepét.

Nyíri Tamásnak édesapja adta az első könyvet – a *Toldit* – a kezébe. „*Így lett szinte az ábécéskönyvem; olvasni tehát voltaképpen Arany János «tanító úr» tanított meg. Művének szépségét hat-hétéves koromban persze még nem érzékelhettem, de – amennyire vissza tudom idézni – a történet érdekessége, érzelemgazdagsága, hangulata megkapott. Mert Arany nemcsak betűt, szöveget adott, hanem a legfontosabbat: az életet.*”

Kecskeméti Tibor kortárs természettudomány-kutató elsőgenerációs értelmiségi volt. Édesapja műveltségének növeléséhez sokat olvasott, és sok könyvet vásárolt. A kis Tibor gyermekkorára így emlékezik vissza: „*Eszméletől kezdve mindig azt láttam, hogy a családban mindenki olvas. Első olvasmányélményem Gárdonyi Egri csillagokja volt. Harmadikos elemista koromban karácsonyra kaptam ajándékkul (ma is őrzöm a kék szürkés kötetet, melybe nagy ákombákom betűkkel beírtam nevemet). A karácsonyi szünet alatt kiolvastam.*”

Sipka Sándor (1912–1980) szülei, sőt mindkét ágon nagyszülei is a könyvet, az olvasást nagy becsben tartották. Visszaemlékezése szerint „*Az apai nagyapa a Nagyszigeti Tanyai olvasókör tagja volt.*” Anyai nagyapja „*még az iskola előtt felolvasta nekünk, gyermekeknek a magyar klasszikus irodalom néhány, számunkra is befogadható alapművét.*” Sipka arra is utalt, hogy a család nem állt egyedül az olvasás szeretetében „*mert az akkori Vásárhelyen az általam ismert,*

családon kívüli tágabb környezetben nem volt nagyon illő az értékes könyvet, az olvasó embert nyíltan becsmérelni. Az olvasásnak még megvolt valami általános tisztelete.” A visszaemlékezésben érdemes felfigyelni arra a tényre, hogy a nagypapának még arra is volt gondja – és ez nem volt meg minden családban –, hogy figyelembe vegye unokája életkorából adódó „befogadó” képességét. Itt kell megjegyeznünk, hogy Hódmezővásárhely könyvtárai, olvasókörei különleges helyet foglaltak el a hazai olvasáskultúra terén.

Szabó Ervinnek (1877–1918), a hazai könyvtárügy ismert személyiségének szülei könyvtárában nagy és igen válogatott könyvállomány állt rendelkezésére. Visszaemlékezése szerint: „Így a világirodalom legjavával már akkor ismerkedtem meg, amikor társaim még az iskolai szerzőkkel vesződtek.” Szabó még iskoláskorában, otthon találkozott Dickens filantropikus regényeivel, melynek teljes sorozata megvolt otthon. De már ekkor találkozott Schillerrel és Lassalle-lal.

Szenes Piroska (1897–1972) újságíró olyan családban nőtt fel, ahol „mindenki mindent elolvasott”.

Zolnay László (1916–1985) családjában jogászok, közhivatalnokok, kereskedők voltak. Ahogy visszaemlékezésében írta: „Még nem tudtam olvasni, amikor már válogattam a temérdek könyv között: ebből vagy abból olvastak föl nekem. Szatymazi tanyánkon eszmélkedni a régi családi Petőfi- és Arany János-kötet segített. (Mindmáig meg is őriztem őket, nemegyszer motyónyi útipoggyászomban.)”

Berend T. Iván ismert (kortárs) közgazdász, zsúfolt budapesti lakásban nőtt fel. A bérlakásban három generáció szorongott: „De zsúfolt volt a lakás könyvekkel is: a falakat elborító polcokon sokasodott a történelem, a pedagógia, a pszichológia, a szépirodalom. A könyv tehát kezdettől fogva éppolyan természetes volt számomra, mint az, hogy sokan vagyunk, s hogy milyen jól lehet futballozni a tűzfalak közötti grondon.”

Hasonlóan alakult Takáts Gyulának (1911–2008) is az olvasáshoz való viszonya. Öregapjának és édesapjának sok könyve volt. „Megszokta”, hogy a lakás bútorzatának része a könyvtár, s mivel vizuális típus volt, megkereste azokat a könyveket, amelyekben képekre bukkant. S mivel édesapja történelemtanár is volt, gyakran talált ilyen témájú illusztrációkat. Még olvasni sem tudott, de fantáziáját ezek úgy felcsigázták, hogy az ábrázolt képekhez csinált történelmet.

Fejtő Ferencet (1909–2008) édesapja „irányította” a klasszikusok felé, Bárány Tamás (1922–2004) szintén a „szülői gondoskodás és a rokoni szeretet” hatására szerette meg az olvasást.

Nádasi András (kortárs) főiskolai tanár számára a könyv, az olvasás egész életét meghatározta, és ezt nagyszüleinek és szüleinek köszönheti. Visszaemlékezése szerint karácsonykor ruhán és cipőn kívül mindig könyvet is kaptak. Számára a tartalom túl a könyv kivitele, szépsége, látványa is fontos, s ez az igénye a szülői házban alakult ki.

A szegényparaszti környezetben, tanyán felnövő Csizmadia Imre olvasó, sőt író emberré vált. Gyermekkora élményeiről így számolt be önéletrajzi regényében: „Öregatyám nagyon szeretett olvasni. Mindig volt a kanapén az ágyhoz közel 5-6 kisebb nagyobb bekötött könyv, volt közöttük képes is. Ezek «köri könyvek» voltak. Öregatyám tagja volt a Polgári Olvasókörnek, és így, kéthetenként az István mindig hozott onnan könyveket. Egy részüket kivitték a tanyára, más részüket öregatyám és néha öregszülém olvasta. Este lefekvés előtt oda kellett vinni a csizmahúzó kutyát az ágy alól a karosszékhez, amelyen öregatyám ült, meg kellett nyomnom a csizma orrát, aztán visszavinnem a kutyát a helyére. Öregatyám levetkőzött, karosszéket állított az ágy elé, két könyvet tett a székre, meg a pipáját, dohányzacskóját. A petróleumlámpát is a székre tette, lámpaernyőre ollóval kerekre nyírt papírost tett a lámpaüvegre. Lefeküdt, az orrára helyezte a pápaszemét, és olvasott, sokszor éjfélig is.” Természetesen ebben az esetben sem tudjuk, hogy a kis Imre örökölte-e nagyszüleitől az olvasás szeretetét, vagy „hozzászokott” az olvasáshoz. Tény az, hogy igen hamar olvasó gyerek lett belőle. Erről így írt: „Én is szerettem a könyveket lapozgatni, és a képeken gyönyörködtem. Másodosztályos koromtól kezdve este, miután a leckémet megtanultam, megengedték, hogy lefekvés előtt egy félóráskat olvassak, nézegethessem a könyveket. De a félóra hamar letelt, és már hallatszott is öregszülém figyelmeztetése: Gyerék, a cigánygyerékek citerázzák az iccát, lefeküdni má, mer’ régerre nem ibrecc föl. És én fájó szívvel szót fogadtam.”

Görbe László kortárs piarista paptanár, iskolaigazgató szülei parasztemberek voltak. Jó képességű édesapja, aki figyelt a világ dolgaira, nagy hatással volt fiára. Édesapja keltette fel benne a könyvek iránti vágyat is.

Hasonló gyermekorról számolt be Móricz Zsigmond (1879–1942) is. Esténként „édesnagymam olvasott, néha Laci bátyám is.” A kis Zsigmond egy gépárjegyzéken keresztül jutott az első könyvélményéhez, de nyilván hatott nagyszülője, bátyja példája is. „Estékre emlékszem – írja –, hogy a magas lábú asztal körül ültünk. Édesnagymam olvasott, néha Laci bátyám is. Én meg forgattam a Clyton-Shuttleworth képes árjegyzéket, és átrajzoltam a lehajtott kéményű gépeket, rostákat és ekéket. [...] A széken csak térdelve tudtam lenni, ha az asztalon írni vagy rajzolni akartam. S így üldögéltünk nagy csendben, mi hárman vagy mi ketten, estéről, estére. Édesnagymam szakadatlanul olvasott, vastag könyveket, pihenés nélkül, egyiket a másik után, elolvashatatlan nevű emberek laktak azokban a könyvekben, s én ámulva néztem a sárgult és piszkos oldalakat, amelyekhez még a mutatóujjammal sem volt szabad hozzáérni. Ebben az időben már belemenekült a regényolvasásba, mely neki, mint valami mámor, pótolta az életet. Én, aki még nem tudta, mi a könyv, ismeretlen kéjjel s borzadva néztem az érthetetlen varázslatot, hogy ezekkel a pontokkal teletömött, vékony papírlapokból álló játékszeren, amiket úgy szerettem forgatni, főleg mert nem volt szabad, bűvöletes csodák laknak. A könyv még ekkor el volt vágva az írás és olvasástól, még saját olvasásom sem hozott meglepetést. A nagy megütődést Laci bátyám hozta, aki rendkívül szeretett felolvasni, s órák és órák hosszáig szokott olvasni ilyen könyvekből, folyamatosan, s én nem értettem vagy alig, a francia regényeket. Magyarul beszéltek ott, de nyakatekert nevű népek, s ez annál titokzatosabbá tette a dolgot, [...]

Dumas-t nagyon szerette a nagyanyám, s valószínűleg Montépin Xavért. A legelső könyv, amit megértettem valamennyire, vagy legalábbis, ami valódi bűvölettel hatott rám, a Zarándokok útja volt, a papéknál. S a legelső igazi tűzrakás, egész képzeletem és minden csepp vérem felgyújtása, melyet szintén Laci bátyám olvasott fel egy téli este.”

Ilyés Gyula (1902–1983) életútjának értékelésekor aligha lehet figyelmen kívül hagyni, hogy nagymamája tudta, ha valaki a harmadik faluban könyvet vásárolt, és addig mesterkedett, míg „tojásszedők és rongyszedők közvetítésével nem tudta a könyveket megszerezni”.

Pozsgai Imrének olvasáshoz, könyvhöz való viszonyát édesanyja rendszeres gyakori mesélése alakította. Édesanyja sokat olvasott. Visszaemlékezése szerint: „*nálunk is a mestergerendán voltak a könyvek, szép számmal, onnan hát kedve szerint válogathattott Petőfit, Csokonait; – utólag kicsit meglepődve említem ezt, mert a falusi olvasóra nem igen jellemző Reviczky-kötetünk is akadt.*” Az ebben a légkörben felnövő Pozsgai Imre már írástudatlan korában lapozgatta az *Érdekes Újságot*. Ha csak tehette, nyáron a padlásán lapozgatta az újságokat és a könyveket. „*A padlás nem volt meleg – emlékezett vissza –, mert nádtető fedte. Így ez lett az én legelső «olvasósobám».*” Ilyen előzmények után betűkedvelő gyerek lett. Olvasott, mikor csak könyv és alkalom adódott hozzá. „*Akkor faltam be például a piros filléres sorozatban megjelent régi magyar írókat; ezeket is megeltem odahaza. Zrínyit, Mikes Kelemen leveleit. Gvadányi Rontó Pálját, Vas Gereben elbeszéléseit.*”

Azok a gyerekek, akiknek szülei, nagyszülei olvastak fel meséket, igen hamar közel kerültek az irodalomhoz, olvasáshoz.

Lukáts János (kortárs) író így emlékezik vissza a családi meseolvasásra: „*Kezdetben volt az olvasás, amelynek akkor én még csak hallgatója voltam. Ez volt a családi örökség első darabja, amelyet szüleimtől kaptam: könyvek felolvasását az ő hangjukon. Hogy én magam mikor tanultam meg olvasni – nem tudom. Wass Albert gyönyörű kötetét, a Tavak könyvét még apám kezdte felolvasni, a szöveget hallás után megtanultam, a könyv végét pedig már én olvastam fel szüleimnek.*” Ilyen kezdetek után Lukáts János édesapja vezette el fiát a magyar, majd a világirodalomhoz.

Kiss Gy. Csaba (kortárs) irodalomtörténész még ma is fel tudja idézni szülei mesehangját. Így ír életének erről a korszakáról: „*Meséltek és olvastak is könyvekből. Amikor Nagyanyám pásztorolt bennünket, ő szintén sokat mesélt és olvasott nekünk. Nemcsak meséket, hanem verseket, bibliai történeteket is. Volt otthon egy puha fedelű Petőfi-kötet, csak később kapott kemény borítót. Visszatekintve úgy érzem: már-már szakrális tárgy volt.*”

A mesén keresztül találkozott az irodalommal Bori Imre (kortárs) irodalomtörténész is, akinek öt éves korában apja az *Egri Csillagokat* olvasta fel. A mese hallgatása „*az olvasás olthatatlan szomját váltotta ki*”, amelynek eredménye, hogy a következő nyáron az udvar nagy diófája alatt maga olvasta újra Bornemissza Gergely és a kis Vica történetét.

Sánta Ferencnek (1927–2008) az édesapja mesélt. Az író így írt erről: „*Négy-öt esztendőskoromtól egészen a serdülésig a népmesék világában éltem, apám mondta őket kifogyhatatlanul. Az ő nagyapja volt a nagy mesemondó, faluszerte (Sepsibikkszád, Háromszék vm.) ismert mesélő. Később ezeket a meséket javarészt visszaolvashattam gyűjteményekben. Innen eredhet, hogy kisdíák koromban mindennapos olvasmányom és gyönyörűségem volt a népballada.*”

Rákos Sándor (1927–1999) költő, tanító apjától hallott először a *Bibliáról*, s majd később a világirodalom egyik legnagyobb remekműveként olvasta azt.

Németh Lajos (1929–1991) művészettörténész családtagjai nem voltak olvasottak, de a könyvet tisztelték. „*Szombathelyi néném – írta visszaemlékezésében – egy akcióban 30 pengőért vásárolt harminc kötetes Móricz-sorozatot.*” A még elemi iskolás Lajos végigolvasta valamennyit a *Sáraranytól az Erdély-trilógiáig*. A nagynéni mellett aligha lehet figyelmen kívül hagyni a testvérek szerepét.

Gyarmati Szabó Éva (kortárs) újságíró a nővérétől tanult meg olvasni, és ez egy életre kihatott a betűhöz való viszonyára. Innen egyenes út vezetett az olvasás szeretetéhez. Már az első osztályban ő olvasta fel a meséket. A testvérek szerepét több visszaemlékező is megemlíti.

Balogh Mihály (kortárs) nyugalmazott könyvtárigazgató így emlékezik vissza első olvasmányélményére: „*Ötéves lehettem, és amíg anyám a másodikos elemista nővéremmel nyüstölte az olvasás leckét, én is «olvastam» mellettük. Nővérem elsős olvasókönyvét lapozgattam. A betűk javának ismertem akkor már a hangját, de a betűsorok titka még rejtve volt előttem. Kö-a-kö-a-só! – nyögtem erőlködve, amikor odaszólt a nővérem, némi ingerült fölénnyel: – Ne mondd az ő-ke-t, te süket! Megpróbáltam, így: – K-a-k-a-s! Keményen kattoztak a «k-ák», surrant az «s», de – nem történet semmi. Ekkor kínlódo tekintetem rásiklott a szöveg alatti képre, a piros tarajú, díszes tollazatú kakasra, és jött a Nagy Villanás. Valósággal kiszakadt belőlem az élőlészóba sűrített felfedezés: – K-A-K-A-S! Ka-kas! Kakas!*”

Földesi Ferenc (kortárs) szerkesztő, irodalmár is elmondása szerint nővérei és bátyjai révén került kapcsolatba az irodalommal.

Pais István (kortárs) ókortörténész szegényparaszti környezetben nőtt fel, és másodikos koráig a tankönyveken kívül semmit nem olvasott. De amikor egy tanyára került, ott már voltak könyvek. Nagy hatást tett rá a protestáns gályarabokról szóló könyv.

Arany János (1817–1882) édesapja írástudó és mesélő kedvű ember volt. Ő vezette be a kis Jánost a magyar történelembe, amikor elmesélte neki a Strázsahalom történetét. A zsolttárolat és az olvasást is édesapjától tanulta. Az írást hamuba írt betűkön gyakorolták.

Nagy általánosságban megállapíthatjuk tehát, hogy értelmiségi, olvasni szerető családokban a gyerekek korán hozzászoktak a könyvhöz, az olvasáshoz, de folytassuk az ezt igazoló további példákat.

Schulek Ágoston (1943–2011) főiskolai tanár, lelkész édesapjának „igen sok könyve volt”, és ez Ágoston számára meghatározó volt további életútjára.

Szabó Dezső (1879–1945) olyan családban nőtt fel „*ahol vallásos kultusza volt a magyar irodalomnak*”.

Gelléri Andor Endre (1906–1945) író is könyvek között nőtt fel. Apja ágya mellett toronymagasán álltak a könyvek.

Varga Katalin (kortárs) könyvtárigazgató szintén olyan családban nőtt fel, ahol a szobákban plafonig érő könyvespolcok voltak. Már kiskorában megszokta, hogy bármilyen könyvre volt igénye, nagyapja 4000 példányos könyvtárban mindenhez hozzájutott. Így szinte természetes, hogy már gyermekkorában is nagyon szeretett olvasni. Olvasott mindent; leányregényt, kalandregényt, ifjúsági irodalmat. E családi légkörben felnöve már az általános iskola 6-7. osztályában nagy hatással volt rá Viktor Hugo *Nyomorultakja*, amelyet máig érez szívében.

Heltai Jenő (1871–1957) újságíró édesapja üzlettel foglalkozott, de élete során több figyelmet szentelt a könyveknek, mint az üzletnek. Így nem véletlen, hogy a gyerekek igen korán „*rákaptak a könyvekre, magyar és német nyelven egyaránt olvastak mindent, ami éppen a kezükbe került*”. Heltai már tízéves korában „*nyakig ült a német klasszikusokban*”.

Steklács János (kortárs) főiskolai tanár még ma is szeretettel emlékezik vissza szüleinek, nagyszüleinek, akik „*az ágyam szélén ülnek, és az olvasólámpa fényében kísérik át az álomba*”.

A jó anyagi körülmények között felnövő Hardy Kálmán (1892–1980) tábornok egész családja „olvasó” volt, Nagy Miklós (1899–1954) újságíró szüleinek is igen gazdag könyvtára volt, s így a kis Miklós a nyári szünetben olvashatta a Közhasznú Esméreték Tárának köteteit.

A már-már idillikus, az olvasás szeretetére nevelő vagy azt kezdeményező családok mellett jócskán találunk ellenpéldákat. Sok parasztszülő számára, akik maguk sem tudtak olvasni – érthető módon – az olvasás felesleges időpocsékolásnak tűnt. A gyerekek legtöbb esetben már 6-7 éves korban kisebb-nagyobb munkát végeztek.

Mátyás Ernő (1888–1954) könyvtárigazgató panaszosan írta, hogy már gyermekkorában „*Hol libára kellett vigyáznom, hol másféle dologra fogtak*”.

Györfly István (1890–1970) néprajzkutatót beírták ugyan gimnáziumba, de az első botlásnál kivették az iskolából, és a 14 éves fiút paraszti munkára fogták. Ennek ellenére a tanyán a munkával töltött nappalok után „*a kalendáriumoktól a török nyelvkönyvig mindent mohón olvasott, lámpaoltás után olykor holdvilágnál*”.

Móra Ferencet (1879–1934) nem tiltották el az olvasástól, de édesapja óvta attól, hogy tücsköt-bogarat olvasson. Apja bölcs óvásáról így emlékezett vissza: „*... nem való az fiam, hogy te minden tücsköt-bogarat olvasol. Őszre, ha Isten éltet, beadlak a városi nagy iskolába, ott majd megtanítanak rá, mi való neked, mi nem. Addig pedig majd szétnézünk a padláson, valamelyik sarokban vannak ottan mindenféle szép tudományos könyvek, azokat olvasgassad. Szaladtam én a padlásra, s olyan nyaláb könyvvel mászkáltam le, hogy csak úgy nyögtem bele. Kergetett is vissza velük édesapám: – Csak egyesével fiamúram! A levest sem keverik össze az uborkasalátával meg a mákos csikkal, hanem külön-külön esszük, nem ronthatjuk el a gyomrunkat. Elszomorodva hurcoltam vissza a könyveket, csak a legvastagabbat hagytam odalent. Az legalább a magyarok története volt.*”

Gárdonyi Géza (1863–1922) édesapja, Zigler Sándor Agárdon Nádasdy grófnál gépészként dolgozott, ahol a grófnő megengedte, hogy a könyvtárát bújja. Agárdról elkerülve Székesfehérváron és Budán kölcsönkönyvtárból szerezte be az olvasnivalót. Érdekes családi szokás volt, hogy amit éjszaka olvasott, azt reggel feleségének elmesélte. Ezt a gyerekek is hallották. Már-már humoros, de jellemzi a családi légkört, hogy néha Zigler felesége délelőtt tovább olvasta az érdekesnek ítélt könyvet. Ilyenkor megkésett az ebéd. Az ebből származó konfliktust az apa úgy oldotta meg: német könyvet olvasott, amit felesége nem értett meg. Az olvasó családban felnövő Géza, bár gyenge tanuló volt, sokat, de rendszertelenül olvasott. Apja odafigyelhetett a kis Géza olvasmányaira. Ezt az alábbi epizód jól bizonyítja, erről szóljon maga Gárdonyi: „*Már régen kellett volna nekem egy Szertartástan. Apámnak mondtam is sokszor, hogy kell egy ilyen című könyv, de a könyvet nem lehetett másutt megvenni, csak Miskolcon, téli időben meg nem ment Miskolcra senkise. Végre apámnak valami csekély más dolga is volt Miskolcon. S nem annyira azért, mint inkább a könyvért bekocsizott Miskolcra. Egy napba került onnan megfordulni. Én meg alig vártam, hogy megvirradjon, kihúztam a párnám alól a könyvet, és olvastam. Apám már akkor régen fenn volt. Kívülről jött be pipázva. Ahogy rám néz, s látja, hogy én valami furcsán bámulok a könyvbe, megszólal: – Mi az, amit olvasol? A pápa papucsá, – feleltem. – Tetszik-e tudni, hogy miért kell megcsókolni a pápa papucsát? – Miért? Olvasom a könyvből: – A pápa papucsába szent ereklye van bevarrva. Apám hozzám jön, kiveszi a könyvet a kezemből, s az ablakhoz tartva olvassa, a szemöldökét összeráncolva. Mikor elolvasta, megfordult: ment egyenesen a kályhához, és bedobta a könyvet a tűzbe.*” Az, hogy a művelt apa – Zigler Sándor – a ponyvát ilyen drasztikusan megsemmisítette, talán hozzájárult ahhoz, hogy a kisfiú a kor egyik legnagyobb írója legyen.

Juhász Ferenc első versei után egyre többet olvasott, éjszakánként „*még tovább égeti a villanyt a konyhába, hallgatva a fényre fölriadó szülők szidalmait, korholásait.*”

Török Sophie (1895–1955) – Babits felesége – családjában nem volt könyvtár, s „*nem volt szokás újságnál egyebet olvasni. Sőt az olvasás tilos és haszontalan cselekedetnek számított, mint dologtalan emberek léha időfecsérlése*”. A gyermekkori hatások következményeit bizonyítja, hogy Török Sophie a gyermekkori tilalom büntudatától még asszony

korában sem tudott megszabadulni. Amint írta, asszony koromban „*is ijedten ugrottam fel, mint akit rajtakaptak, ha férjem rám nyitott, amikor olvastam*”.

Gabnai Katalin (kortárs) olvasáskutatót is idézhetjük, aki olyan családban nőtt fel, ahol az olvasás nem állt az érdeklődés középpontjában, de géplakatos édesapja mégis előfizetett az *Élet és Tudományra*. Az apának esetleges vagy annak látszó döntése mégis meghatározta leánya további viszonyát a könyvekhez.

Végül a családi környezet szerepének bemutatáskor érdekes, de sajnos semmit nem bizonyító adalék Rousseau (1712–1778) édesanyja, aki nagyon szeretett olvasni, de a gyerek megszületése után meghalt. Az anya korai halála miatt a közvetlen környezeti hatás tehát kizárt. Ugyanakkor a félárva gyereket rendszer és módszer nélkül az apja tanította meg írni és olvasni, felhasználva a nagybácsitól és feleségétől örökölt könyveket. Életrajzírója szerint „*Nappal az öt-hatéves fiú, egy fekete hajú, villogó szemű gyermek – aki lassan nemcsak folyékonyan megtanult olvasni, hanem érdeklődni is kezdett az olvasmányok iránt – fennhangon olvasott apjának este vacsora után, apa és fiú egymással versenyt olvasta a nagy század regényeit, ezeket a büszke és nemes érzésektől duzzadó históriákat.*” Tehát Rousseau esetében sem tudjuk egyértelműen megállapítani, hogy a könyvek, az olvasás szeretete anyai „örökség”, vagy az apán keresztül kapott környezeti hatásból ered.

Összeállításunkból egyértelműen kitűnik, hogy a „klasszikus” család, melynek jelentősége sajnálatos módon csökken, az elmúlt két évszázadban meghatározó volt az olvasás iránti igény kialakításában, de mindezt természetesen számtalan egyéb körülmény is befolyásolta.

A képregények az ismeretterjesztés szolgálatában

Losonczy Attila

Napjainkra az ismeretterjesztő képregények önálló műfajjává nőttek ki magukat a *comics*-on belül. Évről évre bővül a célzottan tanulást, tanítást segítő, pedagógiai segédanyagként funkcionáló képregényes kiadványok száma. Ez pedig fontos momentum egy olyan művészeti irányzat számára, amely hazánkban jelenleg is a létjogosultságáért küzd.

A gyökerek

Mivel a szemünk fontos szerepet játszik a tájékozódásban, a tanulásban, az ismeretterjesztésben is rendkívüli hangsúlya van a vizualitásnak. Az ismeretterjesztést a rajz feltalálása forradalmasította. A rajznak ma is kiemelt szerepe van az élet minden területén, legyen szó ipari, kereskedelmi, netán egészségügyi tevékenységről.

A továbbiakban bemutatom a képregény történelmi előzményeit, tekintve, hogy az egyes művészeti ágak és az ismeretterjesztés összefonódásának évezredes hagyományai vannak.

Mivel a képregény egyik fő táptalaja a képzőművészet, sokszor eredeztetik a barlangrajzoktól. Az elsöre képtelennek tűnő ötlet után vizsgáljuk meg a hasonlóságokat: a neolitikum falfestményeire is jellemző egyfajta narratív jelleg, a törzsek életmódját, szokásait, történetét örökítik meg. A barlangrajzok viszont nem kimondottan művészi, hanem szakrális, kommunikatív célzattal készültek.

Günter Metzen német *comics* szakértő szerint a képregények előzményeit a mezopotámiai, egyiptomi és az antik görög kultúra alkotásai között találjuk meg. Metzen többek között a Kr. e. 2800-2500 idejéről származó, sumér képes tekercsre hivatkozik, amelyeken háborút, békét, valamint az akkori vezető városállam, Úr társadalmi életét bemutató szöveggel kísért rajzok láthatók.¹⁴ Ugyancsak ide vonatkoznak a túlvilági létről, illetve a mitikus történeteket ábrázoló óegyiptomi papirusztekercsek, falfestmények, valamint a sikeres hódításokról, vadászatokról beszámoló asszír reliefek Assurbanipal és II. Sarrukinu idejéből.

Időben tovább haladva a görög vázafestményeket érdemes megemlíteni. Az istenek, mitikus hősök élete, tettei epizodikusan jelennek meg előttünk, elbeszélő formában. A vázafestészet fejlődésével az alkotók a stilizált

¹⁴ Metzen: *Comics*. 1970.